



Иван Матев

Директор
на Музей „Литературна Стара Загора“

ЛИТЕРАТУРНОТО ДУО ОТ СЕЛО ЛЮЛЯК

Петко Кацаров (1889 – 1970)

Христо Кацаров (1923 – 1994)

Петко Кацаров – една превратна съдба

Петко Кацаров е роден на 1 август 1889 година в старозагорското село Нова Махала (днес Люляк) – райско кътче, стаено в пазвите на Средна гора. Той е единственият от четиримата братя, който получава образование и е известен като първият интелегент в селото. Чичо е на писателя Христо Кацаров, който си спомня за него в своята книга „Второто пришествие“ (Стара Загора, 1994). Ученическите години на Петко Кацаров започват в Стара Загора и продължават в Казанлък, като от това време датират и опитите му в стихотворното поприще – пише под псевдонимите „Инкин“ и „Сълзов“. Останали са три негови лирически (ръкописни) тетрадки, датирани от периода 1909 – 1913 година. Първата той е нарекъл „Разноцвет“, прибавяйки оригинално и експресивно подмото:

„На своята мечтателна душа, жадуваща за простор и свобода, отглас мога да (дам) – да намеря само в едно лудешко настроение, да лудувам (декламирам) ил в опиянението с’ другари свидни... Опьяняйтесь!“



В този ръкописен свитък, обаче, са съхранени негови подбрани преписи на стихове от видни български и чужди поети – предимно символисти, печатали в периодичните списания „Южни цветове“ и „Българань“.

Учителят-поет Петко Кацаров.

Артистичен бохемски фотопортрет
от началото на XX век.

Графичен шаржоф профил на Петко Кацаров с псевдонимите Сълзов и Инкин, рисуван в Казанлък на 25 юли 1909 година.



Втората тетрадка представлява неголям сборник, в който Петко Кацаров е събрал свои авторски стихове, групирани под общия наслов „Poesie“ – при това заглавието е изписано на латиница! Логично е, че тези стихове са социално-психологически и най-вече естетически отглас на епохата – от тях струи непреодолима декадентска тъга, характерна за тогавашния европейски, а и български модернизъм:

“Днесъ младостъ улита.
Увехва цветистъ животъ.
Мечта во гробъ е зарита.
Уста тихичко изрича *Viva la mort!*”

Идейно-съдържателната същност на последната тетрадка би могла да се възприеме и като ранна житейска равностетка на автора, още повече, че е озаглавена „Един живот“. В нея Петко Кацаров е разделил структурно творбите си в три части. Първата част е изградена от негови скръбни стихове. Втората е личен дневник, в който е изливал душата си – в случая, показателни са думите на Петко Кацаров, от които струи носталгична, но и класическа бохемска нотка: „*Ще се мъча малкото си дни, които ще преживея, да ги изживея поне душеполезно. Как ще ги изживявам, това ще покаже самото време и обстоятелствата, но сигурно между другари и бира...*“ – откровеният му пасаж е автентично подписан с псевдонима „Сълзов-Инкин, 21 март 1910 г., Нова Махала, Стара Загора“.

Знаменателно е, че третата част от дневника на Петко Кацаров е предимно от времето на войните, които води България: Балканска и Междусъюзническа (1912 – 1913 г.) – прелюдия към Първата световна война (1914 – 1918 г.). Тук вече няма романтични трепети и сълзливи послания, липсва и абстрактен пейзаж, няма ги и личните мелодрами – има само страх и ужас от войната и смъртта. Стиховете и спомените на Петко Кацаров от онова време са мрачни и „безрадни“, за което говорят самите заглавия: „Увехнали цветя“ (с. Жеравня, 1912 г.), „На умирация войн“ (Чаталджа, 1912 г.)...

Преминал през вакханалията на войните, Петко Кацаров се бие дълго на Турския, Гръцкия и Македонския фронт – прибира се в родния край с чин поручик от запаса, но твърде уморен и духовно сломен. Националните и социални идеали, за които той е мечтал, са безвъзвратно рухнали! Все пак животът налага своя нов модел: Петко Кацаров завършва през 1919 година в Стара Загора „Курс за педагогическа правоспособност“ и става главен учител в своето село – Новата махала. Създава семейство – жени се за своята изгора, Анета, на която е посветил много стихове във войнишките си писма. Годиците са мътни. Интелигентният учител-народолюбец се забърква във въстанието през септември 1923-та, за което свидетелстват архивите на Старозагорския регионален исторически музей. На една от излинените снимки на арестуваните въстаници от старозагорско виждаме трима души с градски одежди и широкополи шапки – Петко Енев (който по-късно е разстрелян), Митьо Станев и Петко Кацаров.

И отново Петко Кацаров документира собственоръчно живота си. В главната книга на своето училище в Нова махала (Люляк), малко педи да го арестуват, той драматично написва:

„Училище, прощай! Умирам невинен!“. Все пак Бог се смилява, помилват го. След деветмесечен кошмарен арест е освободен, но е уволнен от всички училища в Царство България. По-късно Петко Кацаров е амнистиран, като известно време даскалува и даже кметува в село Сатовча в Родопите. Земния си път завършва в Стара Загора на 27 юни 1970 година.

Каква драматична и превратна съдба, наистина!

100 години от рождението на поета Христо Кацаров

(27 октомври 1923 г., с. Люляк, старозагорско – 17 март 1994 г., гр. Стара Загора)

ДИАЛЕКТИКА НА СЪЗЕРЦАНИЕТО

Христо Кацаров: Облакът ми е закрила

Христо Кацаров е един от „най-мълчаливите“ ни поети! Тази морално-психологическа констатация, направена още през 1983 година от литературоведа Любен Бумбалов¹ за драматичния лирик-натурфилософ Христо Кацаров, е валидна в значителна степен за творчеството му и през следващите десетилетия. Усетът на поета отрано му е подсказал, че онова, което се превъплъщава в душата на народа, важи и за неговите собствени възгледи, подклаждащи огъня на душевните му изживявания. Но пък тяхната природа е така дълбоко впита в художественото съзнание на твореца, че остава навеки негова съкровена тайна. И само поетическото слово, изляло се магически, но и реално изпод перото на селския певец, е в състояние да огласи с божествения си дъх аеда Христо Кацаров, чийто вопъл за съхраняване на непреходните човешки стойности е основно ядро и непроменима максима на живота му:

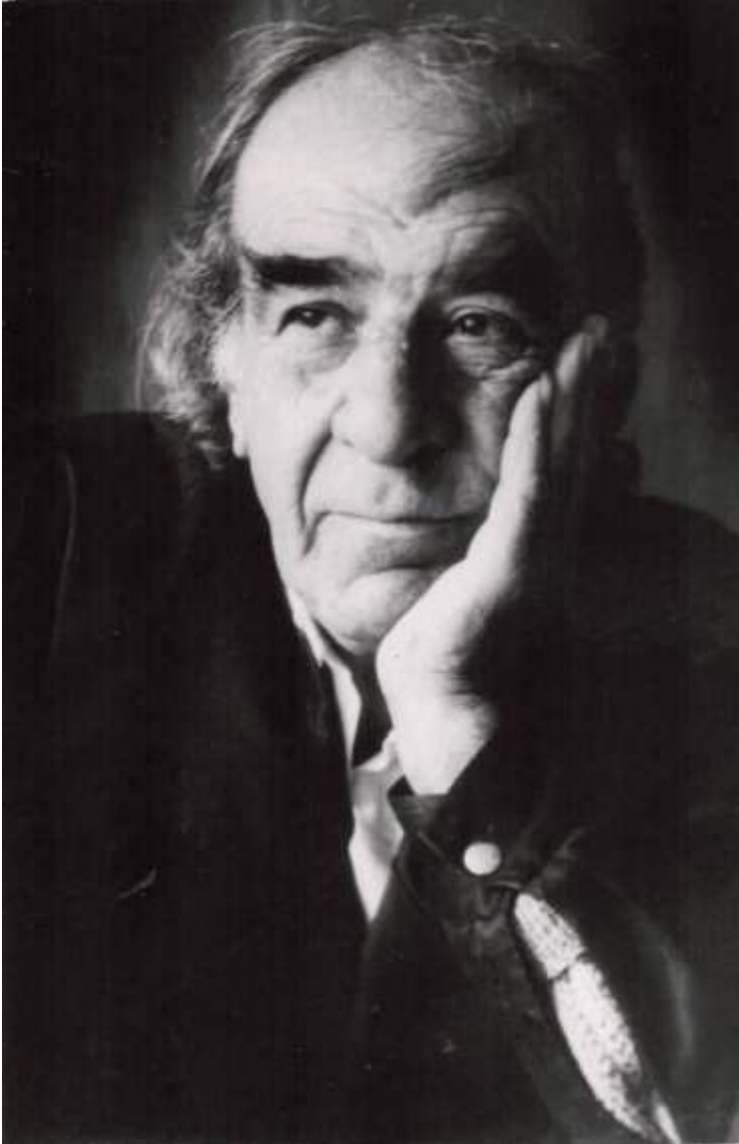
Новата чешма шуми и пее
до една пътека зад баира.
Знаят я орачите къде е
и дърваря лесно я намира.

Тук ръка добра и работлива,
я направи миналата есен
и сега водата се разлива,
чиста като българската песен.

(„Новата чешма“)

Така последователно се редят от края на 50-те до 70-те години на XX век Христо-Кацаровите лирически изповеди, събрани между кориците на „Сърце под ямурлука“ (1958), „Селски песни“ (1960), „Сто работни вола“ (1963) и „Есенна тишина“ (1976) – стихосбирки, преливащи от носталгия, сърдечен трепет и природен чар, чиято поява навремето Никола Фурнаджиев – първият съдник и ценител на Христо Кацаров, съумя да прогнозира... И както констатира по-сетне през 1984 година в книжка 6-та на списание „Пламък“, литературният критик Петър Тонков: „Още в заглавията им е вложен един колкото предметен, толкова и символен смисъл, носещ ядката на съдържателно-емоционалната им селска атмосфера, а и възторжена буколическа образност“.²

Обаче, съвсем нелогично се оказва сякаш мълчанието около творчеството на поета – мълчание, което подтиска и днес паметта за Христо Кацаров. Явно, той не бе личност, която би позволила около духа му често да се шуми и спори! Монолитен като природна даденост, той не би могъл да се огорчи от подобни внушения, защото обдареният му поетичен слух улавяше и „най-слабите звуци на човешкото ежедневие“ – драмите, надеждите и естеството на отделната личност. Него го интересуваха повече възможностите, които разноликият живот му предлага, за да стигне до отговора на вълнуващите го съблемни въпроси:



Поетът Христо Кацаров

Артистичен фотопортрет –
репродукция от ф. х. Кольо Пейчев,
1986 г.

Кой ме жали? Кой ме спира
болката ми да докосне
с нежен лист – ръка човешка –
раната ми да заръби?
Кой все още ме обича?
(„Тишина“)

Христо Кацаров съзнателно, но и генетично-обективно слива гласа си с гласа на обикновения трудов човек, на този, който оре и засява земята, който създава реални блага. Поетът избягва всякакви „външни украшения и технически ефекти“, разчитайки на

естественото съдържание на своя лирически герой. А в драмата на персонажите си, създателят им се стреми да не се прекъсне нишката на времето, да не се потули диалектиката на старото и новото, да се преоткрият и събудят ония онаследени добродетели в душата на съвременниците му, които ги правят българи.

Стъпвам по сланясалия мъх.
Иде зимата. Студеният ѝ дъх
кучето ми, хукнало пред мене, дразни.
Едно дърво над пътя се привело
и гнездата му сега са празни
като къщите на мойто село.
Тръгнал съм роднините си да намеря.
Тъй голям бе селският ни род,
ала сам останах и треперя
като неоткъснат в късна есен плод.
(„Пред зима“)

С особена сила и автентичност тази нова тематична насока е разгърната и преживяна от Христо Кацаров в есеистично-белетристичните му книги от края на 70-те и началото на 90-те години на XX век – „Път до село“ (Пловдив, 1979) и „Преселници“ (Пловдив, 1982), достигайки своя апогей четвърт столетие по-късно във „Второто пришествие“ – съкрушаващ с документалната си тежест сборник, събрал през 1994 година късните нравствено-психологически ескизи на автора. Разбира се, тези три есеистични книги са по-близо до поезията, отколкото до прозата, като в тях авторът е постигнал удивително задълбочено проникване, но и провиденческо откровение за собствената си съдба, която е част от коренището на народната участ.

В този смисъл с основание бихме определили, че Христо Кацаров е един от най-автентичните ни „селски“ поети. Той пренесе драматично през годините своя неосквернен „селски“ идеал за човечност и непреднамерена обич. И този идеал осветява с изначалната си светлина цялото му творчество, доказвайки, че „проста е тайната на неговата естетика“ – тя всъщност извира от неговата нравственост:

Живота си напусто не живея.
По пътища напуснати не крача.
Когато плачат хората – не пея,
когато пеят – никога не плача!
(„Изповед“ – из „Сърце под ямурлука“)

Христо Кацаров не е от онези самоцелни поети, които се увличат от показна образност, нему е дарена свише привилегията да се изразява основно с лирическата си форма, способна да даде достоверна представа за събитията и героите му. При него твърде значима се оказва вътрешно-психологическата мяра за конкретност на художествения образ – индивидуално изградената от него спойваща насока, определяща отношението между жизнената правда и откритията на въображението. А поетовото въображение, следвайки „извивките на настроението“ и поличбеното очакване, никога не жертва рационалния момент на творбата.

Авторът предпочита равновесието при всички възможни състояния на лирическия си герой, скъсявайки в максимална степен дистанцията между художественото лирическо пресъздаване и читателя. Ето защо тук, както сполучливо посочва Любен Бумбалов, всяко нещо си има своя цвят: „малката синя река“, „добрите бели волове“, „твоео зелено тяло“, „бялата ми риза“ – като бихме добавили: „бялото стърнище на реката“, „бялото ми конче“, „бялото ми агънце“, „белите козички“, „белите чешми“, „черният човек“, „жълтите дюли“, „червените петли“, а и „червените звезди“... И тази цвetoва регистрация е не само необходимо уточняване на житейския периметър – в случая на лирическото действие, но и благодатна възможност, чрез материалността на поетическия знак да се улови невидимото движение на времето:

И петлите на моето село запяха,
както винаги силно, задружно... Блестяха
гребените им червени в зори!
(„Собственик“)

Най-същественият белег на поета Христо Кацаров е, че той обладава лирическата дарба да подчинява на художествената простота необозримото свое богатство от инвенции и съдбовни прозрения, организирайки около тях изменящия се образ на природата и на човека. И успоредно с това да синтезира прецизно в уместно намерените си ракурси неизчерпаемостта на разнообразието на доброто и красивото като спасителни хуманни проявления:

Аз гледам потъмнелите прозорци
на къщите ви. Есенната вечер
с луната си огрява пак земята,
и толкова е хубаво да знаеш,
че имат още плодове и шума
дърветата, че яребици слизат
през бялото стърнище на реката...
(„Вечер“)

Все пак, ако трябва при Христо Кацаров да говорим за „модерна“ поезия, то при него тя се появява, когато чувството е следствие на показаното от вътрешната действителност на образа. Точно в този контекст поетът Марин Георгиев изтъква, че книгата на Христо Кацаров „Свирката на пастиря“ (София, 1986) е олицетворение за модерна философска поезия!³ Всъщност „Свирката на пастиря“ е една разтърсваща, кóбна метафора, при това притискаща с отявлена лирическа конкретност, натоварена спонтанно с различни значения, често и персонифицирани:

Липата първа есента усети.
Още като свърши гроздобера,
листата ѝ досущ като ръцете
на старците посърнаха. Но цѐра
все още мисли, че небето
се крепи на неговите клони,
че голямата му сянка е шосето,

по което времето балони
от пращни облаци издува...
Липата много се страхува
от есенното сиромашко лято –
слана те пари, слънце те напича...
Липата, нежната липа, която
моите пчели обича.

(„Липата“)

„Зад тези буколически символи – продължава асоциативните си разсъждения Марин Георгиев (който, впрочем, като творец е горещ почитател на Христо Кацаров), се вижда и друг – на личността и сътвореното от поета, и песните му. А нима свирката на пастира не е неговата лира! И можем ли да си представим езичника без инструмента на античността?“. И тъкмо поради това бихме оценили от една страна проявлението на вкуса, а от друга – респектиращото художествено майсторство на Христо Кацаров. Защото, „кой би посмял да твърди, че участта на пастира, сраснал се с планината, с животните, с всичко живо и мъртво, не е една от проявите на поезията в един невъобразимо широк, почти космически смисъл“ (по М. Георгиев).

Ето и предпоставките за оптимизма, за любовта към живота – какъвто и да ни го поднесе съдбата, за вярата и радостното, почти мистично очакване на осененото от мъдрост „ново начало“ – изконни, при това непроменими морално-психологически параметри, изпълнили докрай художествената, а и светогледната координатна система на привидно грубоватия, трудно разгадаем, но преливащ от хуманизъм селски дух на Христо Кацаров. В съпоставително-философски, а и в осъзнат космологически контекст, кръговратът на двете противоположни и несъвместими явления – живот и смърт, е венец на вечната феноменология на сътворението, която творецът по рождение носи в себе си и тъкмо това превъплъщение го прави спокоен и силен:

И сърцето ми вече не биеше, братя.
Аз умрях, уморен като късното лято
и засипан от своите дребни звезди.

Но тогаз не погребяхте вие мъртвеца
и когато видях на зората венеца,
пред очите ми белия ден се роди.

(„Собственик“ – из „Сто работни вола“)

От друга страна и драматургията на Христо Кацаров – пиесите му „Студена земя“, „Земетръс“, „Ние не сме сами“, а и „Майките“, разкриват също дълбоко вкоренената в земята поетова същност, срасналия се изконно със селото авторов дух. Селото, въздигнато естетически, но и идейно- хипнотично от Христо Кацаров, като обетовано, свещено, но и спасително място! Сърдечност и нежност крият огрубелите, но и неизбледняващи в съзнанието на твореца спомени за пасторалния бит. Ала в зрелите му поетични сборници от 80-те и 90-те години на XX век – „Облакът ми е закрила“, „Свирката на пастиря“ и „Сняг и дъжд“, наред с психологическото и емоционалното проникване в човешката същност, Христо

Кацаров достига и до значими философски обобщения, до открития за природата и диалектиката на естеството, дарявайки ни със стаен духовен трепет...

ПРИЛОЖЕНИЕ

Представяме едно от възловите за естетиката на поета Христо Кацаров негови стихотворения

Езеро^{*}

Небето и земята птицата съединява.
Езерото полета ѝ отразява
и до дъното водата свети.
Къщи на села по хълмовете. И последни
поветови люлки на преселили се някъде поети.
И трева,
недоопасана от агне. Малко цвете
срамниче, опрашило се от пчела,
срамува се да ме погледне.

С осанката на мъдреци
пастирите поят добитъка си
и на кучето си тихичко подсвиркват,
преди хляба и солта от писаната си торба
да сложат
върху сянката на облаците,
плуващи като венци
към сетове незнайни.

Запази водата, Боже,
отразила образите краткотрайни
и пречистени като слова.
Твърдата съдба на камъка
тя няма, каменната издръжливост
на нещата груби.

Уповава се на бреговете си ронливи,
както стиховете ми – на рими
и на благозвучия. В пространството
разлива се водата и се изпарява,
или в сухи пясъци се губи.
В обедния пек ще я спаси ли
сянката на плачеща върба?

Отлита птицата

*

Христо КАЦАРОВ. „Езеро“. – В Сп. „Участие“, г. III, бр. 4, 1993 г., Стара Загора, с. 3.

и временното си гнездо от кал съзижда,
че само времето е постоянно.

По напечените хълмове от залезите, рано,
докато пътеката се вижда,
отиват си пастирите,
кръга на своя хоризонт
пресичат. В лозето на вечерта,
под звездните асми
с големи светли гроздове,
сами оставаме... Сами.
Водата, разхладила се, като живот приижда.

БЕЛЕЖКИ

1. Любен БУМБАЛОВ. С усет за красивото у човека. – В: Сп. „Септември“, Периодично издание за литература, критика, изкуство. Орган на съюза на българските писатели, г. XXXVI, бр. 10, 1983, София, с. 237-239 (вж. с. 237).
2. Петър ТОНКОВ. Живота си напусто не живея... – В: Сп. „Пламяк“, периодично издание за литература, изкуство и публицистика. Орган на Съюза на българските писатели, г. XXVIII, бр. 6, 1984, София, с. 175-176 (вж. с. 175).
3. Марин ГЕОРГИЕВ. Мъдростта на естеството. В: Алманах „Хоризонт“, Периодично издание за поезия, проза, критика, публицистика. Орган на Дружеството на писателите в Стара Загора, г. XIV, бр. 1, 1987, Издателство „Български писател“ – София, Държавна печатница „Митко Станев“, Стара Загора, 1987, с. 123-125 (вж. с. 124).

Послеслов

На 14 ноември 2023 година, в деня за почит и възхвала на Света Петка – небесната покровителка на китното средногорско село Люляк, на централния му площад бе тържествено осветен паметник на двамата интелектуалци, знакови личности на Люляк – Петко и Христо Кацарови.**

Стелата от черен полиран гранит с двата вградени беломраморни ликове на Петко и Христо Кацарови, с възпоменателни слова за всеки от тях и годините, отмерващи отрязъка на житейския им път, са дело на скулптурите Наско Настев и Теодора Джамбазова.

Идейни инициатори и реализатори на мемориала са внукът на първия главен учител на село Люляк и виден общественик в Старозагорския край Петко Кацаров – доц. д-р Васил Хаджилиев, председател на Съюза на учените в Стара Загора, и г-н Делян Кацаров, синът на поета, белетриста и драматурга Христо Кацаров.



**

По въпроса за паметника вж. (и) Ранчева, Р. „Паметен Петковден празнуваха в старозагорското село Люляк“. – В: Електронен сайт „Долап БГ“ – Стара Загора от 15 октомври 2023 г.

Паметникът на Петко и Христо Кацарови в село Люляк.

БИБЛИОГРАФИЯ

Христо Кацаров

Книги – поезия и белетристика; драматургия – пиеси; авторски публикации и специализирани оценки за поета Христо Кацаров, извлечени от литературната периодика, антологии и сборници: 1958 – 2004.

Книги от Христо Кацаров

- „Сърце под ямурлука“, Стихотворения, Издателство „Български писател“, София, 1958 г., 64 стр.
- „Селски песни“, Стихосбирка, Издателство „Български писател“, София, 1960 г., 52 стр.
- „Сто работни вола“, Стихосбирка, Издателство „Български писател“, София, 1963 г., 139 стр.
- „Есенна тишина“, Стихове, Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1976 г., 63 стр.
- „Път до село“, Прозаически есета и миниатюри, Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1979 г., 172 стр.
- „Преселници“, Прозаически миниатюри и есета, Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1982 г., 156 стр.
- „Облакът ми е закрила“, Сборник избрани стихотворения, Издателство „Български писател“, София, 1983 г., 180 стр.
- „Свирката на пастиря“, Лирика, Издателство „Български писател“, София, 1986 г., 71 стр.
- „Сняг и дъжд“, Стихотворения, Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1990 г., 55 стр.
- „Второто пришествие“ – Късни нравствено-прозаически ескизи, Издател „7 ЕКС“ ООД, Стара Загора, 1994 г., 127 стр.

Пиеси от Христо Кацаров

- „Студена земя“, Пиеса в пет действия, 1. Издателство „Български писател“, София, 1967 г., 96 стр.; 2. Издателство: К-т по култура и изкуство, София, 1965 г.
- „Земетръс“, Пиеса в шест действия. – В: Сп. „Хоризонт“, г. XIV, бр. 3, 1987 г., Стара Загора, с. 21 – 52.
- „Земетръс“, Пиеса. – В: Самостоятелно издание, 1987 г.
- „Ние не сме сами“, Пиеса.
- „Майките“, Пиеса, 1993 г.

Сборници с участие на Христо Кацаров

- Цикъл от седем стихотворения в превод на руски език „Болгарин“, „Хлорофилл“, „Метель“, „Пастухи“, „Дождь“, „Море“, „Зима“. – В: „Алые маки“, Сб. „Рассказы и стихи писателей г. Стара-Загоры“, Куйбышевское книжное издательство, г. Куйбышев, 1980, с. 42 – 48.
- Цикъл от четири стихотворения в превод на руски език: „Пчелы“, „Поэт“, „Вечерняя школа“, „Гроздь“. – В: Сб. „Куйбышев – Стара-Загора“, Куйбышевское книжное издательство, г. Куйбышев, 1983, с. 245 – 247.

- „Българин“ (Стихотворение). – В: Литературен сборник „Градът на мечтите“ (Стара Загора), Издава Община Стара Загора, 1989 г., вж. с. 24 – 25.

Христо Кацаров в периодичния печат

- Цикъл от пет стихотворения: „Вечерно училище“, „Листопад“, „Дъжд“, „Пчели“, „Езеро“. – В: Литературен алманах „Хоризонт“ – Художествена литература, критика и публицистика, г. I, бр. 1, 1974 г., Издание на Дружеството на писателите в Стара Загора, Издателство „Български писател“ – София, Полиграфически комбинат „Митьо Станев“ – Стара Загора, с. 61 – 64.
- „Път до село“ – Фрагмент от прозаически ескизи. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. I, бр. 3, 1974 г., Стара Загора, с. 41 – 48.
- Цикъл от четири стихотворения: „У дома“, „Щастие“, „Есенни пожари“, „Есен“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. III, бр. 2, 1976 г., Стара Загора, с. 3 – 5.
- „Българин“, Стихотворение. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. V, бр. 1, 1978 г., Стара Загора, с. 6.
- Лирически цикъл от седем стихотворения: „Сламки“, „Овдовялото лозе“, „Нивата“, „Сълза“, „Мъртъв сезон“, „Тополата“, „Ябълката“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. VI, бр. 2, 1979 г., Стара Загора, с. 22 – 25.
- Цикъл от осем стихотворения: „Планината“, „Чувства“, „Дивакът“, „Дъжд“, „Дрян“, „Вечер“, „Дом“, „Пастирът“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. VII, бр. 3, 1980 г., Стара Загора, с. 53 – 59.
- Лирически цикъл от четири стихотворения: „Агнета“, „Черупки“, „Катеричка“, „Вятър“. – В: Сп. „Кула“ Периодично издание за литература и изкуство, бр. 1, 1981 г., Казанлък.
- Цикъл от шест белетристични миниатюри: „Годеж“, „Надиграване“, „Лисицата“, „Мост“, „Трънчета“, „Езичници“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. VIII, бр. 1 – 2, 1981 г., Стара Загора, с. 14 – 24. (С художествен фотопортрет на писателя Христо Кацаров)
- Лирически цикъл от седем пасторални стихотворения: „Светулка“, „Мащерка“, „Капка мед“, „Птици“, „Клен“, „Минзухар“, „Конецът“. – В: Алманах „Хоризонт“, г. X, бр. 1, 1983 г., Стара Загора, с. 9 – 15. (С художествен фотопортрет на писателя Христо Кацаров)
- Лирически цикъл от четири стихотворения: „Липата“, „Ракиджийница“, „Плодове“, „Злато“. – В: Алманах „Хоризонт“, г. X, бр. 4, 1983 г., Стара Загора, с. 15 – 17.
- Лирически цикъл от шест стихотворения: „Вратата“, „Златен дъжд“, „Дърварят“, „Събота“, „Сняг“, „Котката“. – В: „Пламяк“, Месечно списание за литература, изкуство и публицистика, Орган на Съюза на българските писатели, – г. XXVIII, бр. 7, 1983 г., София, с. 66 – 69.
- Лирически цикъл от пет стихотворения: „Лудият“, „Старци“, „Утехата ми“, „Отлетяха славеите“, „Орачът“, „Простотата“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. XII, бр. 2, 1985 г., Стара Загора, с. 15 – 18.
- Лирически цикъл от три стихотворения: „Живот“, „Наивният“, „Есен“ (Посвещение на тамбориста М. Милчаков в три части). – В: Литературен алманах „Юг“, г. IV, бр. 2, 1985 г., Издание на Дружеството на Съюза на българските писатели – Хасково, с. 26 – 28. (С художествен фотопортрет на писателя Христо Кацаров)
- Цикъл от пет стихотворения: „Бор“, „Некролог“, „Болница“, „Закъсняла пролет“, „Син“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. XIII, бр. 2, 1986 г., Стара Загора, с. 17 – 19.
- „Земетръс“, Пиеса в шест действия. – В: Литературен алманах „Хоризонт“, Издание на Дружеството на писателите при Съюза на българските писатели – Стара Загора, г. XIV, бр. 3, 1987 г., Стара Загора, с. 21 – 52.
- Цикъл от пет стихотворения: „Лястовички“, „Пред зима“, „Къща“, „Листопад“, „Есен“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. XVI, бр. 1, 1989 г., Стара Загора, с. 3 – 4.

- Цикъл от седем стихотворения: „Дърво“, „Село“, „Круша“, „Предчувствие“, „Листа“, „Нощ“, „Кестени“. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. XVI, бр. 4, 1989 г., Стара Загора, с. 3 – 6.
- Лирически цикъл от три стихотворения: „Сирак“, „България“, „Диктаторът“. – В: Сп. „Кула“, Цит. изд., бр. 1, 1990 г., Казанлък.
- Лирически цикъл от две стихотворения: „Мъгла“, „Властта“. – В: Сп. „Кула“, бр. 2, 1990 г., Казанлък.
- „Размисъл върху два материала“, Историко-публицистично есе върху българската социално-политическа съдба. – В: „Хоризонт“, Цит. изд., г. XVIII, бр. 1, 1991 г., Стара Загора, с. 110 – 113.
- „Излишни стихотворения“, Цикъл от четири лирически творби: „Молитва за прошка“, „Великденче“, „Кобилата“, „Празник“. – В: Сп. „Участие“, Периодично издание за литература и социален живот, г. II, бр. 3, 1992 г., Стара Загора, с. 3 – 5.
- „Силата на слабите и слабостта на силните“, Проза. Морално-психологическо есе със социална насоченост. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. II, бр. 4, 1992 г., Стара Загора, с. 15 – 17.
- „Асфалтираният път“, „Късметът на еретика“ (на Иван Матев), Проза. Две морално-психологически есета със социална насоченост. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. III, бр. 2, 1993 г., Стара Загора, с. (7 – 8); (9).
- „Бентът“, Стихотворение. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. III, бр. 3, 1993 г., Стара Загора, с. 8 – 9.
- „Езеро“, Стихотворение. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. III, бр. 4, 1993 г., Стара Загора, с. 3. (С фотопортрет на писателя Христо Кацаров по повод неговата 70-годишнина)
- „Сбогуване с Христо Кацаров и Стоян Стаев – изтъкнати български писатели“. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. IV, бр. 2, 1994 г., Стара Загора, с. 3. (С художествени фотопортрети на Хр. Кацаров и Ст. Стаев).
- „Аз те спасих, аз...“, Проза. Документален разказ, – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. IV, бр. 2, 1994 г., Стара Загора, вж. с. 25 – 28.
- „Черупки“, Стихотворение. – В: Сп. „Кула“ Периодично списание за литература и изкуство, бр. 2, 1994 г., Казанлък.
- „Дюли“, Откъс от документално-белетристичната книга на Хр. Кацаров – „Второто пришествие“ (Стара Загора, 1994). – В: Сп. „Кула“, Цит. изд., бр. 4, 1994 г., Казанлък, с. 70 – 71.
- Артистичен художествен фотопортрет на поета Христо Кацаров. – В: Сп. „Участие“, г. VII, бр. 1 – 2, 1997 г., Стара Загора, вж. Корица – гръб (Фоторепродукция: ф. х. Кольо Пейчев, Стара Загора 1986)
- Лирически цикъл от три стихотворения: „Страх“, „България“, „Диктаторът“. – В: Сп. „Кула“, Цит. изд., Юбилеен брой, № 4, 1999 г., Казанлък, с. 11 – 12.
- „Да си припомним Христо Кацаров (27 октомври 1923, с. Люляк, старозагорско – 17 март 1994, Стара Загора)“. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. XI, бр. 1 – 2, 2001 г., Стара Загора, с. 3.
- Лирически цикъл от четири стихотворения: „Черният човек“, „Драма“, „Добър вечер“, „Утре може да ме огорчите“. – В: Сп. „Участие“, Цит. изд., г. XI, бр. 1 – 2, 2001 г., Стара Загора, вж. с. 3 – 4.
- Цикъл от пет стихотворения и една лирическа миниатюра: „Страх“, „България“, „Диктаторът“, „Агнета“, „Черупки“, „Дюли“. – В: Сп. „Кула“, Цит. изд., Юбилеен брой – 15 години от възстановяването на изданието, г. XVII, бр. 4, 2004 г., Казанлък, с. 10 – 13. (С графичен художествен портрет на поета Христо Кацаров и негова встъпителна белетристична импресия)

Отзиви и оценки за Христо Кацаров

- Стоян Илиев. „Сърце под ямурлука“. – В: Сп. „Пламък“, кн. 10, 1958 г., София.

- Ат. Дишев. „Стихове за селското сърце“. – В: „Литературен фронт“, Периодичен вестник – Орган на Съюза на българските писатели, бр. 5, 1959 г., София.
- Иван Сарандев. „Скъпоценната вода“. – В: „Народна младеж“, Централен периодичен вестник, бр. 177, 28 юни 1960 г., София.
- Г. Григоров. „Селски песни“. – В: „Литературен фронт“, Цит. изд., бр. 31, 4 август 1960 г., София.
- Иван Спасов. „Сто работни вола“. – В: „Народна култура“, Национален периодичен вестник – Орган на Министерството на културата, бр. 13, 30 март 1963 г., София.
- Е. Манолов. „Сто работни вола“. – В: „Пламяк“, Цит. изд., кн. 4, 1963 г., София.
- В. Стоилов. „Студена земя“. – В: „Народна култура“, Цит. изд., бр. 45, 6 ноември 1965 г., София.
- И. Божинова. „Правдоподобие без обобщение“. – В: Сп. „Театър“, кн. 12, 1965 г., София.
- С. Гьорова. „От извора“ („Студена земя“). – В: „Литературен фронт“, Цит. изд., бр. 3, 13 януари 1966 г., София.
- Н. Правдев. „Студена земя“. – В: „Народна култура“, Цит. изд., бр. 45, 5 ноември 1966 г., София.
- „Самобитен талант“. – В: „Септември“, Окръжен вестник, бр. 1, 1971, Стара Загора.
- Михаил Неделчев. „Творчеството на Христо Кацаров“, „Хоризонт“, Цит. изд., г. I, бр. 1, 1974, Стара Загора, с. 101 – 105.
- Румяна Узунова. „Само там съм поет“. – В: Сп. „Септември“, Периодично издание за литература, критика, изкуство; Орган на Съюза на българските писатели, г. XXX, бр. 5, 1977, София, с. 243 – 246.
- Енчо Мутафов. „Преображения в лириката“. – В: „Септември“, Цит. изд., г. XXXIII, бр. 12, 1980, София, 205 – 224. (За Хр. Кацаров – вж. с. 211 – 212)
- Любен Бумбалов. „С усет за красивото у човека“. – В: „Септември“, Цит. изд., г. XXXVI, бр. 10, 1983, София, с. 237 – 239.
- Петър Тонков. „Живота си напусто не живея...“. – В: Сп. „Пламяк“ – Литература, изкуство и публицистика; Орган на Съюза на българските писатели, г. XXVIII, бр. 6, 1984, София, с. 175 – 177.
- Марин Георгиев. „Христо Кацаров“. – В: Сп. „Родна реч“, г. XXIX, бр. 10, 1985, София, с. 32 – 35.
- Марин Георгиев. „Мъдростта на естеството“. – В: Алманах „Хоризонт“, Периодично издание за поезия, проза, критика, публицистика, г. XIV, бр. 1, 1987 г., Стара Загора, 1987, с. 123 – 125.
- Петър Тонков. „Ще изчезне пастирят последен...“, – В: „Пламяк“, Цит. изд., г. XXXI, бр. 6, 1987, София, с. 188 – 190.
- Григор Марков. „Последната книга на Христо Кацаров“. – В: „Участие“, Списание за литература и социален живот, г. IV, бр. 4, 1994, Стара Загора, с. 60.

* * *

Дизайн: Мария Танева